

I	n 34 099
K-734	

8(c)Y "17:18" (092)

1,501.

$\Phi / \frac{I}{K-734}$

Писання І. П. Котляревського в Галичині.

Подав Др. Іван Франко.

Писання Котляревського задля їх глибокої національності, простоти і притім загально-людської доступності і зрозумілості не могли лишити ся без впливу на відроджене українсько-руського національного духа не тільки на Україні, але і в Галичині. Правда, літературна продукція галицьких Русинів до 1848 року була занадто слаба, занадто стіснена тодішніми цензурними обставинами (десять раз гірше, ніж було стіснене українське письменство в тодішній Росії!), щоб ми могли бачити в ній виразні сліди і плоди впливу Котляревського, а глухий антракт 1850—1860 рр. заглушив і ті здорові зерна, які були посіяні давнійше. Та проте від перших проблисків нашого відродження аж до 1849 року ми раз у раз стрічаємо сліди впливу Котляревського на наших писателів і на ширшу громаду. Задачею отсих рядків є зібрати ті сліди в одну мозаїку.

Коли і яким шляхом дістала ся Енеїда до Галичини? Докладно сего не можемо сказати. Видане з 1809 р. було в бібліотеці Оссолінських у Львові (утвореній 1817 р.) і тут певно знайомили ся з ним деякі студенти-Русини; університетська бібліотека має тільки видане 1842 р., тай то справлене мабуть уже по 1848 році. Зрештою між Україною і Галичиною до 1848 р. від самого розділу Польщі були далеко частійші звязки, ніж потім. Великі магнати Потоцкі, Ржевускі і иньні мали маєтки по сей і по той бік кордону, їздили часто сюди й туди і тягали з собою численну двірню: сліди сих переїздів лишили ся в дворацьких піснях, складаних при дворах тих панів при кінці

XVIII і в початку нашого віку. От якась служниця привезена з України до Галичини чує себе мов у иньшій сьвітї і промовляє:

З України тут приходжу в жалости бідненька,
 Ах, щаслива-м, що знаходжу мого козаченька.
 Не такії тут сторони, як у нає любії;
 Тутка хлопці як ворони, при тім невірнії.
 І я родом з України, де доволі всього:
 Дівки красні як калини, багаті до того,
 І вірнії і хороші, дотримують слова, —
 А тут хлопця за три гроші продати готова.

(*Wacław z Oleska*, 292).

В иньшій співанці „Козак з України“ малює своє двірське житє:

Гей я козак з України,
 Козак з роду, козак з міні,
 Нігди в житю не заплачу:
 Гучу, кричу, граю, скачу.
 Бодай наше Поберіже!
 Хоч нагайка плечі зріже,
 Козак на то не заплаче,
 Гукне, крикне, грає, скаче. (Тамже, 202).

Були крім того й різнородні иньші зносини Галичан з Україною. Руські міщане і селяне з Дрогобича, Калуша і иньших підгірських міст возили на Україну сіль; одну з найкращих пам'яток дерев'яного церковного будівництва в Галичині, церков сьв. Юра в Дрогобичі, купили дрогобицькі солярі деє над Дніпром за сіль і на своїх возах привезли до Дрогобича. (Див. *Przegląd archeologiczny*, Lwów, 1882—83). Сам Котляревський у Енеїді натякає на те, що навіть лівобережні багаті козаки гонили волів до Шльонська, се б то на славні ярмарки в Голомуці (Див. „Перше видання Енеїди“, Львів, 1898, стор. 45). Все те давало змогу Галичанам познайомитись з книжкою, що в Росії зараз по своїм виході зробила ся дуже популярною, коли на протягу 11 літ видержала три видання.

Та проте перші сліди знайомости Галичан з Енеїдою не старші 20-их років нашого віку, тай то коли зачислити до 20 их років той відривок рукописного відпису Енеїди, який описав д. Коцовський у „Зорі“ (1886, стор. 416). Сей відривок, переписаний у Галичині латинськими літерами, мабуть із видання 1808 р., цікавий тим, що переписаний не з друку, а з якогось иньшого рукопису. У мене в руках є иньший список Енеїди Котляревського,

зладжений на Україні, але давно принесений до Галичини; я одержав його від львівського антикварія Ігтя, що закупив його разом з иньшими книжками і паперами, що лишилися по якимсь старім руським священику. Сей список — копія з видання 1808 р., значить, містить у собі три перші пісні (без „особи мацапури“), зрештою без розділу на строфи і пісні, тільки з титулом „Енеида на Малоросійській языкъ перениціюванная“, а на обложці є підпис „Мрилодскій священник“.

Що Поляки в ту пору ще нерозбуженого національного польсько-руського антагонізму могли переписувати і перевозити українські твори, на се маємо не мало доказів. Українські вірші Гулака-Артемовського передруковувала „Biblioteka Warszawska“ 1829 р. Поляк Васілевський знайомив Шашкевича „з новітніми творами української, польської і сербської літератури“ (Коцовський, Руська бібліот. III, стор. XX). З Енеїдою познайомився Шашкевич мабуть аж на філософії (1830—32), правдоподібно з тим екземпляром, що є в бібліотеці Оссолінських (пор. Коцовський, стор. XX). Той сам екземпляр читав мабуть і Головацький, знайомлячи ся ще гімназістом у львівських бібліотеках з першими творами української літератури (Коцовський, стор. XXII). В передмові до „Русалки Дністрової“ Шашкевич згадує про всі видання Енеїди (Руська бібліотека III, 380), але з цитування титулу „Енеида на малоросійській языкъ переложенная“ видно, що він мав під рукою тільки видане 1809 р.; два перші мали в титулі слово „перениціюванная“.

Иньше видане, а власне з 1808 р. мав під руками Осип Левицький, автор звісної граматики 1838 р. В его паперах, що знаходять ся в бібліотеці „Народного Дому“, є між иньшим зшиток з 16 карток 8^о, зладжений десь в початку 30-их років, що має титул „Опытъ Рускои Библиографіи. Іосиф Левицкій“. Очевидячки се не є оригінальна робота, а тільки виписка з російської бібліографії, може з „Опыта“ Сопікова. Там між иньшим виписано титул Енеїди, видання 1809 р. В своїй граматичі Левицький знає і цитує усе тільки видане 1808 р. (стор. XVII сам титул, стор. 195 приведено 27 строфу першої пісні: „А самъ вернувшись во будінки“ — до „Ажъ вось Дидона за чубъ хвать“, і „Anhang“ стор. 46—47, перша половина другої строфи першої пісні).

Д. Коцовському належить ся заслуга, що він і в власних віршових складаннях Осипа Левицького відкрив деякий вплив Котляревського, головнo-ж у віршику „Во честь Ёго превосхо-

дительству преосвященнѣйшому Кирѣ Михайлу Лѣвицкому“ з 1838 р., де звичайний бомбаст подібних віршів підмішаний ультрапопулярними зворотами, як „Гатанасъ“ зам. Атанасій і т. н.

Слїди того впливу можна віднайти і в вірші того-ж Левицького з 1837 р. пз. „Стїхъ во честь его Преосвященству Курѣ Іоанну Снѣгурскому, біскупови Перемыскому, Самбѣрскому и Саноцкому и т. д. милостивїйшому добродѣјови... Іосифомъ Лѣвицкимъ, парохомъ Школьскимъ у пѣднѣжіа Јего престола съ наибѣльшимъ ушанованїемъ сложенный“. В тїй вірші, що відзначає ся й правописними інноваціями (лат. j), чути подих тої самої весни, яка віє від „Русалки Дністрової“:

Руссалочки, що въ Карпатахъ
Всюды ројомъ видно васъ;
Люди кажутъ по всѣхъ хатахъ,
Же нѣчный вамъ милый часъ.

Ја то часто визирају
При луночцѣ надъ Днѣстромъ;
Но хотя васъ не видају,
Прецѣ чују пѣсней громъ.

Тїм пѣсни зъ пѣдъ калины
Прериваје соловїй;
По надъ горы и долины
Польно вашихъ мельодїй.

Склад сеї вірші каже нам догадувати ся, що Левицький мав у руках крім Енеїди ще й Котляревського Оду до кн. Куракина. Що ся ода була у нас звїсна в рукописї, на се маємо найліпший доказ в тїм, що в 1849 році її опублікував у-перве Головацький в львівській газетцї „Пчола“.

Звїсно, сей вплив був не великий і не тривкий. О. Левицький не мав нїякого поетичного таланту і до кінця своєї письменської діяльности не зблизив ся рішучо до народнього ґрунту. Та про те Енеїда мала в Галичинї багато прихильників. Найліпшим доказом на се є намір К. Блонського, посла на сойм віденьський 1848 р. — видати її у нас друком в 1848 році. Блонський опублікував тодіж поклик до передплати на „Енеїду“, але намір видання якось не здійснив ся.

Драматичним творам Котляревського пощастило ліпше в Галичинї. „Наталка Полтавка“ і „Москаль Чарівник“ дійшли до нас у виданнях Срезневського (Українскій сборникъ, Харьковъ, кн. 1, 1838 г. і кн. 2, Москва, 1841 г.). Видання „Наталки“ з 1819 р. Головацький не знає (Руска бібліот. III, 350). Ще в 30-тих роках

тому „Москаля чарівника“ обробив о. Степан Петрушевич у Добрянах в оперетці пз. „Первописна опера. Мужь старій, жінка молода, домова забавка въ єдномъ дѣйствіи, з громадскихъ повѣстокъ уложена“ (див. Житє і Слово, II, 442), та, здасть ся, незалежно від Котляревського. Якась переробка „Москаля Чарівника“ була виставлена на аматорських спектаклях у Львові і в Перемишлі в 1848 році (див. Руска бібл. III, 351) пз. „Жовнір-чаровник“. „Наталку Полтавку“ переробив 1848 р. о. Іван Озаркевич, парох у Коломиї; єго заходом її виставлено кілька разів у Коломиї, пізнійше много разів у Львові і в Перемишлі, все в тім самім памятнім році. В Коломиї перша вистава „Наталки Полтавки“ викликала нечуваний ентузіазм. Загал зібраних у театрі не знав нічого доси про сей твір ані про єго автора. По скінченню акту роздали ся гучні оклики: автор! автор! Коли оклики не втихали, один із акторів виступив на сцену, щоби пояснити зібраним, що автор як раз перед 10 літами вмер, але розентузіазмовані Русини прийняли його за автора і заглушили його слова довгими, бурливими оплесками; бідоласі не лишало ся ніщо, як тільки поклонити ся і піти зі сцени. Оттак повсталала анекдота про те, що Котляревський в 1848 р. був у Коломиї.

Свою переробку „Наталки Полтавки“ о. Озаркевич опублікував друком у Чернівцях і то, задля браку руських букв у друкарні — латинкою. Се виданє — велика бібліографічна рідкість, от тим то я подаю докладний єго опис, складаючи тут щирю подяку о. Іванови Озаркевичу (синові) за уділенє мені примірника сеї книжечки. Є се брошурка 8^о, має 38 сторін і ще одну непаііновану картку, де списано „Omyłki drukarski“. Друковано на грубім, бібулястім папері. Перша картка — титулова, має напис. „Komedyo-opera. Diwka na widdaniu, abo: Na myłowanie nema syłowanie. Złożena w Kołomyi“. Місця друку, назви автора і переробника ані року не подано, — знак, що ся „Komedyo-opera“ мала чинити одну цілість з иньшою переробкою о. Озаркевича, друкованою в такім самім форматі і в тім самім часі пз. „Komedyo-opera. Wesilie abo Nad Cyhana Szmahayła nema rozumniszoho. W troch diystwijach z śpiewamy i tańciamy narodowymy — napysana w Kołomyi na wzor Stecka, izdał Joann Ozarkiewicz. W Czernowcach napeczatano u Jana Eckharta i syna. 1849“. (Є се драматична переробка поемки Петра Писаревського „Стецько“, друкованої 1841 р. в Корсуновій збірці „Сніп“). На обороті першої картки „Дівки на відданню“ є реєстр осіб: „Annyczka, diwka na wid-

daniu. Horpyna Terpelycha, jey maty. Petro kochanok Annyczky. Nykola, dalekiy krewnyi Annyczki. Teterwakowski, woznyi, żenych Annyczki. Makohoneńko, silskyi Desietnyk“. Уже з сего реєстрика видно, що І. Озаркевичови хотіло ся подати Котляревського Галичанам не в оригіналі, а в підгірськім кіптарі. Він підгоняє мову оригіналу до покутського діалекту, скорочує дещо, пропускаючи деякі льокальні деталі (згадку про Шведчину і про московські песи з української історії в VI сцені другого акту і деякі пісні, як ось терцет в VI сцені першого акту, пісню Миколи в першій сцені другого акту і т. и.). Возний у него говорить як галицько-руський підпанок, отже чисто по руськи, домішуючи тільки „пане добродзею“. Загалом о. Озаркевич силкував ся надати псеї льокальний коломийський кольорит і для того декуди замість українських пісень повставляв галицькі. І так в „besidi II“ звісна пісня Возного „От юних літ“ пропущена і замість неї знаходимо один куплет:

Abo pidu utopiusia,
Abo w kamiń rozibjusia
Aby toje uweś świt znaw,
Że tia woznyj szczyre kochaw.

Наталчина пісня при кінці другої сцени в переробці виглядає ось як:

Wydno szlachy Kołomyiski, sławnu okolicyu,
Poszinuyte syrotoeczku, bidnuju diwyciu.
Chot uboha i prostaczka, a chesnoho rodu,
Ne wstyd mini szyty, priesty i nosyty wodu.
Wy w żupanach i pysmenni, tak riwni z panamy,
I jak że wam riwnatysi z prostymy diwkamy.

Пісня Возного в III сцені першого акту „Всякому городу нрав і права“ перероблена у о. Озаркевича ось як:

W koźdim misti inszi prawa, szczo czołowik to hołowa.
Koźdoho zysk wede za nis, koźdoho kusyt własnyj bis.
Tam pes wowka rozdyraje, tam wowk wiwciu pożyraje.
Cap kapustu tne w horodi, aż ne znaje koły hodi.
Koźdyi bilszyi hne nyzkoho, koźdyi duźszyi bie słabszoho.
Bidnyi bohaczewy słuha, a skoreczywsi tak jak duha.
De ne smarujut, tam skrypyt, chto ide prawdow, z zadu sedyt.
Zawsze dre rot łyszka sucha, chtoż na świti jest bez hricha,
Mości Dobrodzieju ?

Замість пісні Возного при кінці сеї сцени (Ой доля людська) Озаркевич поклав куплет галицької пісні:

Ach ja nieszczęśliwyi, szczo maju dijaty,
 Lubiu diwczynu, ne mohu i wziaty.
 Nemožu i wziaty, bo zaruczenaja.
 Och doleż moja, dole nieszczęsnaja.

Як примір, як о. Озаркевич переробляв макаронічну прозу Возного і нівечив при тім пишні цвіти гумору та тонкої іронії, якими нераз блискотять его кручені фрази, досить буде привести одну репліку з остатнього акту; приводжу її в оригіналі і в галицькій переробці:

Размышлялъ я предовольно и нашель, що великодушный поступокъ всякій страсти въ насъ пересильваетъ. Я Возный, и признаюсь, що отъ рожденія моего расположенъ къ добрымъ дѣламъ; но за недосужностію по должности и за другими хлопотами доселѣ ни одного не здѣлавъ. Поступокъ Петра, только усердный и безъ примѣси ухищренія, подвигаетъ мене на нижеслѣдующее. (До Терпелихи). Ветха деньми, благословите-ли на благое дѣло?

Ja uže dowho rozmyślaju, ale Mości Dobrodzieju, piznaju, szczo serce — bida. Ja Woznyi i maju z dytyństwa dobre wichowanie, — ale postupok Petra przymusza me do czego? (do Terpelychi) Stareńka! czy schcesz na dobre dilo poblahosłowity?

При кінці замість „Ой я дівчина Наталка“ Анничка співає:

Chot ja diwka bidneńkaja, kolo mene wjutsi,
 I bohaci i pysmenni czerez mene bjutsi.
 Ja jednoho Petra lubju i szczyre i duze,
 Nay ich bude razem trysta, to mini bayduze.
 Ja na Petra oziedala, a Petro miy luby,
 Wybawyw my duszu, tilo wid wiecznoi zhuby.
 (Wsi razem spiwajut).

Treba si wraz weselyty,
 Slozy naszi osuszyty.
 Treba sobi prypimnuty:
 Ne do smerty w nuźdi buty.
 Nay si z nuźdy rozpukajut,
 Kotri szczo złe zamyszlajut, —
 A my hidno prożywaymo,
 Prykład druhym z sebe daymo.
 Chto chce buty szczieslywyi,
 Nayze bude i terpelywyi,
 W Bohu ufnost pokladaje,
 O bidnych ne zabuwaje.
 W Bohu ufnost pokladaje,
 Na bidnych si ohliedaje.

Що взагалі писання Котляревського займали видне місце між чинниками галицько-руського відродження, про се переконують нас промови деяких учасників з'їзду руських учених 1848 р. Щоб удокументувати придатність українсько-руської народньої мови до малювання всяких станів людської душі і явищ природи, говорить Микола Устиянович: „Аж хочем налюбовати ся її принадами милости, пийдім до Основяненка Марусі; аж желасм надивити ся ненаглядним єї барв красотам, вержмо око на єго схід сонця; аж хочем узброїти ся в кріпость, послухаймо громкого Шевченка; аж розвеселити ся і попустовати, возмім Котляревського“ (Головацькій, Историч. Очеркъ основанія Галицько-рускої Матицѣ, стор. 9). В своїй „Росправѣ о языцѣ южнорускомъ и єго нарѣчіяхъ“, читаній на тім з'їзді д. 23 жовтня, згадує Головацький про Котляревського як про того, що „первый показавъ дорогу (до заведеня укр. руської мови в книжну літературу) перелицевавши Енеиду и написавши килька оперъ“ (тамже стор. 55). І третій член, руської трійці, Іван Вагилевич, очевидно знав і високо цінив писання Котляревського і сказав про них своє слово в тім самім 1848 році. Видаючи в тім році „Dnewnyk ruskij“, орґан тодішньої „нової ери“ або так званого „Ruskoho Soboru“ Вагилевич надрукував в ч. 5, 6 і 8 тої часописі свої з многих поглядів цінні „Замѣтки о руской литературѣ“, де ось як відізвав ся про Котляревського: „При кѣнці 18 вѣку виступилъ И. Котляревскій († 1839), творитель литературы рускои. Єго Енеида травестована (Петер. 1798, втор. изд. 1809, трет. изд. 1811, четв. изд. Харьк. 1842) въ шести книгахъ, съ стремленіємъ представленія лихого въ звичаяхъ и обычаяхъ своихъ краянъ, для многихъ отличныхъ, навіть рѣдкихъ красотъ будетъ всегда оздобою литературы, особенно, що ся залицаєть невымышленымъ гуморомъ и гладкою сплавностию. Окроме того писалъ онъ также комедію-оперы: Наталка-Полтавка (Харьк. 1838), котра ся отзначаєть рѣзкимъ зачеркомъ характеровъ, и Москаль Чаровникъ (Моск. 1842), котра ся залицаєть меткостью въ развитію“ (Руска Библіот. III, 153—154).

Пильнїйше заняв ся студіюванем життя і творів Котляревського Я. Головацький, іменований в початку 1849 р. професором руської мови і літератури на львівськїм університеті. Він присвятив Котляревському горячу згадку в своїй третій вступній лекції, виголошеній д. 5 лютого 1849 р. Згадавши про розділ Польщі і панованє псевдокласицизму в російській і польській літературі кінця XVIII в. Головацький так говорить далі: „Тогда

то жив на Україні Іван Котляревський. В молодих літах займавши ся виучуванем молодежи у можних панів на Україні, він прислухував ся пісням народним, учащав на забави, ігри народні, присмотрював ся забиткам народа, повірям, забобонам, приглядав ся хибам і недостаткам своїх родимців, іспитовав характер їх, так ізучовав властивим єму талантом свою родиму народність. Призберавши так собі материяли, на тій підставі зачав писати свою Енеїду на малоросійський язык переліцьованую.

„Було то тогди, коли ще Парнас со всіми богами в великій почести був у поетів. Котляревський перенісши свого богатира на Україну, перестроївши 'го в козаки, поволік цілий давний Парнас за ним, оказав в посьмішних образах неприличність взиваня богів, котрі давно не суть в чести у жадного народа. Блюмауера травестирована Енеїда дала 'му запевне перву мисль, но Котляревський не послідував Блюмауерови, котрий ся шамотав своїм дотеном найбільше на надужитя монашества і пр., а так мав свою часову важність. Котляревський виобразив цілий свій нарід, цілий бит єго описав. Досить перечитати містця, де описані поминки по Анхизови, хід до пекла або війну Турна з Енеєм і пр., аби ся о тім переконати. Все тое позостане завсїгди в своєї красі, в своєї сьвіжости, бо є народне. Крім того писав Котляревський опери малоросійські, в котрих завсїгди старав ся народність малоруску піднести, язык малоруский підвисити, ставляючи 'го або в противоположности до книжного, або до російского (великоруского)“¹⁾.

1) Я. Головацкій, Три вступительніи преподаванія о руской словесности, Львѡвъ, 1849, пор. Руска бібліотека, III, 346. Щоб показати повну неоригінальність тих слів Головацкого, приводимо аналгітичні місця з єго російських жерел: „По окончаніи курса... занимался въ частныхъ помѣщичьихъ домахъ обученіемъ и воспитаніемъ дѣтей... бывалъ на сходьбищахъ и играхъ народныхъ и самъ переодѣтый участвовалъ въ нихъ, прилежно вслушивался въ народный говоръ, записывалъ пѣсни и слова, изучалъ языкъ, нравы, обычаи, обряды, повѣрья, и преданія Украинцевъ, какъ бы подготавливая себя къ предстоящему труду“ (Воспоминанія объ И. П. Котляревскомъ. Изъ записокъ старожила (Ст. Стеблина-Каминскаго). Полтава 1869 стор. 10. (Повисший врывокъ узятий із біографіи Котляревського надрукованої в „Сѣверной Пчелѣ“ в маю 1839 і передрукованої з додатками в отей брошурі). „Комизмъ его Энеиды непоражаемъ, — вездѣ дышетъ самая непринужденная сатира, блестящая неподдѣльною веселостію и остротами наблюдательнаго ума. Вся Украина читала Энеиду съ восхищеніемъ. Легкость разсказа, вѣрность красокъ, тонкія шутки были въ полной мѣрѣ новы, очаровательны.

Ми подали дословно все, що тоді говорив Головацький про Котляревського (змінивши тільки правопис), бо ця промова видається нам характерною для галицького вченого і для цілого його покоління. Ті слова переважно повиписувані з російських критик і біографій Стеблина-Камінського і інших; в тім небагато, що додав від себе Головацький, видно хіба одно: вмючи бодай відчутти чисто національне значіння „Енеїди“ він далеко не вмів відповідно оцінити його. А надто погляд на соціальне, громадське значіння такого факту, як видання книжки на мужицькій мові і осміяння на тій мові псевдокласичного Парнаса у нашого вченого зовсім наївний і дитинячий. Тут виявила ся вся сила і вся слабкість тодішнього галицько-руського руху. Сила в тім, що тодішні люди добре відчували свою руськість і любили її; слабкість у тім, що вони бачили перед собою якусь абстрактну Русь, а не бачили живого, конкретного руського люду з його потребами, не розуміли того, що тільки з того селянства і для него може і мусить дивинути ся нова Русь, оживлена тим духом, що уперве могутнім подихом повів із Енеїди Котляревського. І для того у самого Головацького і у цілого його покоління був можливий такий швидкий і різкий поворот від формального націоналізму малоруського до такого-ж формального і абстрактного націоналізму „общерусского“, а відси вже був тільки один малий крок до конкретного обмосковлення.

Як високо ставив Головацький Котляревського в початку 1848 року, доказують не тільки висше наведені слова, але також і дальші слова в тій самій лекції, де він називає Котляревського „незрівняним в народній гумористичі“ (Руска бібл. III, 347), а не менш того біографія Котляревського, уміщена ним в ч. 3 львівської часописі „Пчола“, видаваної Іваном Гушалевичем. Подавши коротенько життєпис поета Головацький так пише про Енеїду: „В тім перекладі слабо держав ся чтення латинської Енеїди, але найбільше ізображав домашнє житє Українців в свободних і оживлених строфах. Посмішність Енеїди незрівняна: всюди оддыхає невинуждена сатира, играюща невишуканою веселостію і остротами природженого остроумія. Легкість оповідання,

Списывая съ природы, авторъ нигдѣ не погрѣшилъ противъ истины; народность отражается въ поэмѣ какъ въ зеркалѣ“ (ор. cit. стор. 22, 23, 25). „Энеида была принята въ Малороссіи съ восторгомъ, всѣ словеса читали се, отъ грамотнаго крестьянина до богатаго пана“ (В. Пасекъ, біографія Котляревського в „Москвитини“ 1841 р.), т. 2—3, стор. 567.

вірність барвитости, милії жарти були истинно чим-тось новим, очаровательним. Описуючи природу ніколи не погіршив против правді; народність отбиває ся в его поезії як в зеркалі. Ціла Україна читає Енеїду з роскошю, от письменного селянина до багатого пана". (Руска бібліот. III, 349).

В додатку до сеї статі Головацького в „Пчолі“ надруковано (ч. 3. стор. 42—44) сім строф із п'ятої часті Енеїди від слів „Як ніч покрила пеленою“ до „Що сей для жінки все творить“.

Не знаємо, відки і коли одержав Головацький в рукописі Оду до князя Куракіна. Одержав її очевидно без підпису автора, бо згадуючи про неї в своїй статейці він тільки догадуєть ся, що вона „либонь також чи не пера Котляревського“. В тій статі Головацький подав для проби 20 перших рядків сеї вірші; пізнійше в ч. 16 „Пчоли“ він опублікував її всю і се було перше виданє сеї вірші. Воно повне друкарських помилок, та є в ньому деякі відміни від того виданя, яке зладив Куліш, відміни певно не пороблені в Галичині. Ми зазначимо тут хоч важнійші:

- Стр. 1. Орфею зам. Орфію; Що лиш забрязчиш зам. Що як забринь-
чиш; гопака зам. гоцака.
- Стр. 2. Пана любого зам. Пана милого; паном бути вміє зам. паном
буть уміє.
- Стр. 3. Олексію зам. Алексію; річ начав зам. річ почав; Да боюсь зам.
та боюсь; як слів зам. як слов; про їх зам. про них.
- Стр. 4. Що стьонжками зам. Що стрічками; Що од стьонжок зам. що
од стрічок; ключ човпет ця зам. товчет ця.
- Стр. 5. Не за пічкою зам. не по запечку.
- Стр. 6. Робиш добре зам. Добре робиш; собою їх учив зам. учиш.
- Стр. 7. Як я раз зам. Як раз я; Нашего набиті зам. Нашого набита;
пропхнуть ся зам. пропхнутись; да паньства зам. та паньства;
сього плюгавства зам. того плюгавства; на ярманці зам. на ярмарку.
- Стр. 8. Папіри зам. Папірки; ласкут зам. лоскут; да за гроші зам.
та за гроші; разорив зам. розорив.
- Стр. 9. Що пани зо злої волі зам. по їх злій волі; орати зам. пахати;
сінокосами, землями зам. сінокосом і землями.
- Стр. 10. Алеж скільки там човпло ся зам. Алеж... товкло ся; тучу-тучу
і кучу-кучу зам. тучі, кучі; Писарів там зам. Писарів же.
- Стр. 11. Щоб ти поглядів, чи так зам. подививсь чи так; Привести як
раз до шнуру зам. до шнiru; ніколи боршу хльобнути зам. серб-
нути; Ніколи ж і в смак заснути зам. Ніколи у смак; Ти забув
про хліб, про сон зам. за хліб, за сон.
- Стр. 12. Доч, же, син тобі забут зам. Дочки, син тобою забут; Пілтава
зам. Полтава; Чернихів зам. Чернігів.
- Стр. 13. Да якої же, гай! гай! гай! зам. Та якої.
- Стр. 14. Здоровля зам. Здоров'я; Попильнуй зам. Попилнуй; Там всі
зам. Тут всі; Да й ще зам. Та ще.

Стр. 15. Да біда моя, як бачу зам. Да біда моя! Я бачу; Ти таку свою удачу зам. Ти таки; потяжеш зам. потягнеш; Будеш хлопцем для других зам. на других; уродивсь ти на прояву зам. уродився ти на правду.

Стр. 16. Ну, колиж ти такий зам. колиж такий ти; Хоть бляти не захочуть зам. Хоть сьпівати; під самі неба зам. під саме небо.

Стр. 17. И сребро зам. і срібло; Скільки зам. скільки; слез зам. сліз.

Стр. 18. Хоть зам. хоч; смерть к тобі прискаче зам. прискоче; Слави в землю не вшпидраче зам. не спинточе; возьме зам. візьме; Дивное зам. дивнеє.

Стр. 19. Олексій зам. Алексій

Стр. 20. Покиж сіе зам. сее; Скільки зам. скільки; І так нашим ще народом зам. І над нашим; І на більше не здивуй зам. А на більше.

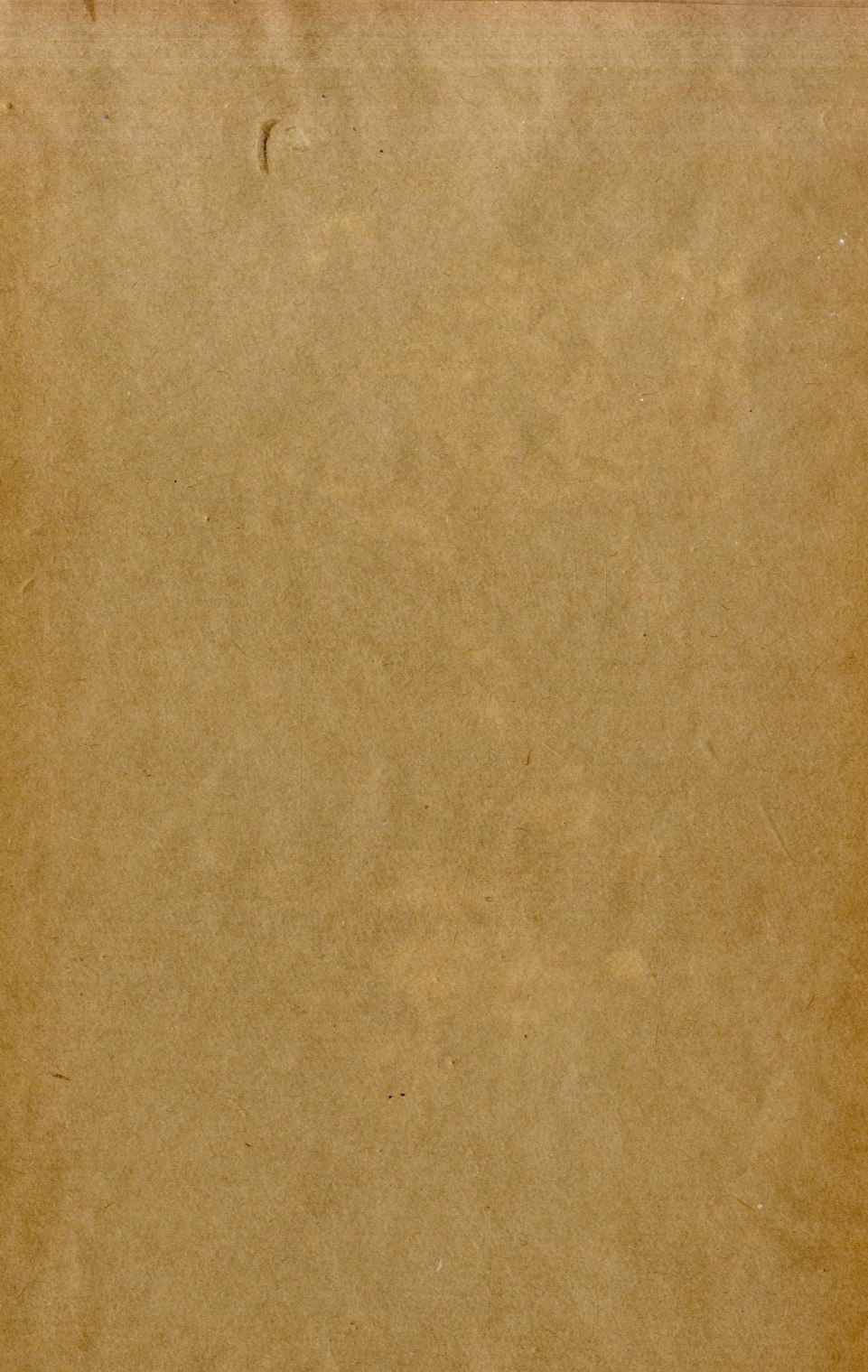
Все те, певно, не більше, як докази живого зацікавлення досить широкого круга освічених Галичан Котляревським і его писаннями. Та на лихо, на 1849 році ся жива нитка рве ся. Надійшли важкі часи масового збоченя руської інтелігенції з простої, ясної національної стежки. Се збочене, умотивоване вбожеством культурних засобів, браком сьвідомости серед народніх мас і браком розуміння соціальних і економічних потреб народа, формальним націоналізмом і некультурністю серед руської інтелігенції, було рівночасно великим, десятилітнім антрактом в історії нашого духового розвою. Те, що тоді занедбали і запропастили Русини, ще й доси путає наші ноги. В числі того занедбаного був і живий звязок з духовим житєм України, з розвитком її літератури і ідеалів. Провідні думки Кирило-Методієвого братства не дійшли до Галичини тай ледви чи були би дождали ся розуміння серед тої єрархічної і чинопоклонної громади, яка тоді верховодила руськими справами. Тільки в 60-их роках хвиля українського впливу знов набігла на Галичину, і знов у формі зверхнього україно- і козакофільства. Ся течія найкраще характеризуєть ся відносинами її головного репрезентанта, Куліша, до Котляревського. Куліш (часів „Основи“) не міг дарувати Котляревському двох річей: іронічного погляда на козаків — і мови. В своїй звісній критиці Куліш зробив Котляревського мало що не пасквілянтом за его насміхи над козаками а радше над Україною кінця XVIII в., а в своїм виданю творів Котляревського він силкував ся переправляти мову автора Енеїди і то — як бачимо хоч би з висше наведених варіантів — переважно нещасливо. Доля судила, що власне Куліш був головним двигачем українофільського руху в Галичині в 60-их і майже до половини 70-их років. Котляревський в ту пору у нас був

хоч і не забутий, але цілком відданий у архів; се був „шкільний автор“, з котрого читалося дещо в гімназії; в читанці Торонського 1868 р. була „Наталка Полтавка“, в читанці Барвінського 1871 знов таж „Наталка“, „Ода“ і шматок Енеїди; дуже слабенький розбір „Наталки“ пера Згарського був також у читанці; обі „комедіо-опери“ виставляли ся нераз на сцені, але при слабій грі артистів не робили такого вражіння, як нпр. сфабрикована з Квітчиної повісти „Маруся“. Правда, пісні з „Наталки“ такі як „Видно шляхи“, „Сонце низенько“, „Де згода в семействі“ зробили ся популярними серед галицько-руської інтелігенції, але не в них же головна сила таланту Котляревського.

Пок. проф. Онишкевичу належить ся признати заслугу, що поклав першу підвалину до ліпшого пізнання Котляревського в Галичині. За єго почином і під його доглядом прилагодили деякі гімназисти, ученики німецької гімназії у Львові, перше на галицькій ґрунті повне виданє творів Котляревського. Лишаючи на боці виданє Куліша о. Онишкевич обернув ся до повного видання творів Котляревського з 1842 р., користуючи ся тільки „Одою“ з Кулішевого видання. В праці над сим виданєм допомагали йому головнo Ст. Смаль-Стоцький, тоді гімназист і бурсак Ставропільської бурси і Вол. Коцовський, також гімназист. Виданє вийшло в 1877 році як перший том „Рускої бібліотеки І. Онишкевича“. Сей том розійшов ся досить швидко і зробив ся тепер майже бібліографічною рідкістю, хоча виданє, не вважаючи на старанність, вийшло непоказне (дешевенький папір, дрібний друк у дві шпальти, куценька передмова. Цікаво, що всі видавці сего видання в ту пору коли не обома, то бодай одною ногою стояли ще в москвофільським таборі. І виданє само і передмова були досить різкою реакцією проти впливу Куліша. Про Кулішеве виданє творів Котляревського говорить Онишкевич різко: „Есть то наилучшее издаиіе творѣвъ Котляревскаго, якіи коли появили ся, повне перемѣнъ и новостей, о которыхъ авторы и не снито ся. Кулишь поперероблявъ цѣліи уступы (!?) на свѣй стрѣй, а що му не подобало ся, то опустилъ. Здає ся, що ѓнъ хотѣвъ зробити зъ творѣвъ Котляревскаго якусь читанку для народа“. І далі згадуючи про ті твори, котрі він мусить передруковувати з Кулішевих видань, він говорить: „За вѣрность не ручу, такъ якъ и при всѣхъ прочихъ писателяхъ, котрыхъ творы передрукованіи зъ виданъ Кулиша“ (Руска бібл. І, стор. Х.).

Зерно кинене Онишкевичем не впало на камінь. Правда, сам він, перейшовши на університетську катедру до Черновець, не справдив ніяких надій, а виданий ним другий том „Рускої Бібліотеки“ (писаня Квітки) доказав тільки, що таких видань не можна робити з таким скупим запасом материялу, який був у него під руками. Але третій том тої бібліотеки, виданий і оброблений його учеником В. Коцовським, зробив ся вихідною точкою детальних студій над початком національного відродження в Галичині. Сі студії кинули дещо сьвітла також на ту роль, яку грали в тім відродженю писаня Котляревського. Рівночасно критичні писаня Драгоманова дали молодій галицькій громадї ключ до ширшого погляду і глубшого розуміння також літературних появ таких як „Енеїда“ і „Наталка Полтавка“, а при тім показали й методу, як належить студіювати такі появи — методу культурно-історичного досліду і порівняня.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 11- 34 099

34.099

$\phi \frac{I}{K-734}$